

Xabier Kintana

Maiatzeko hauteskundeen inguruko gogoeta

Oroimen aski ahula izaten dugu euskaldunok, eta behin lasaialdia etorri ondoren, arestian mehatxatzen gintuen ekaitz beldurgarriaren hodei beltzez ahanzteko joeraxoa nabari zaigu. Hala eta guztiz ere, 2001.eko maiatzaren 13ko hauteskunde-eguna, zalantzarik gabe, ez soilki aurtengo, baizik eta Euskal Herriaren historia osoko data garrantzitsua izango da.

Izan ere, egun horretan erabakitzen zena ez zen elkarren lehian ari ziren alderdi batzuen arteko botere nahi hutsa. PPK eta PSOEk plazaratua zuten mezua arras bestelakoa zen: indar abertzaleak autogobernutik kentzea, horien tokian indar espainolistak ezartzeko, beren antieuskalduntasuna konstituzionalismo, demokrazia, tolerantzia eta ez dakit nik zenbat adjektibo gehiagorekin apaindurik. Horretarako, gainera, ohiko propagandaz gainera, etorkinak bertoko jendearen aurka jartzeko era guztietako azpijokoak ere erabili zituzten, haiez espainiar kolonoak balira bezala baliatuz, behialako lerroxismo zitalenaren maltzurkeria osoaz.

Arazoa kezkatzekoa zen, eta orain ahantzixea badugu ere, aitortu beharra dago euskaltzale guztiok benetan kezkatu geundela. Gure naziogintzaren bidean azken hogeitaz urte autonomikootan egindakoa, askotxo izanik ere, neurri handiz oraindik behin-behineko egoeran aurkitzen da, erabat sendotu eta gotortu gabe, eta, horregatik, hezkuntzan edota hizkuntz politikan aurkako jokabideak praktikan jarritz gero, beldur izatekoa zen ez ote zitzaigun orain arteko lan guztia goitik behera amilduko, kolokan dagoen karta-gaztelu bat bezala. Aurretikorik ere bazen, aski baikenuen Nafarroan gertatuari begiratzea, Autonomia Erkidegoan ere zer jazo zekigukeen konturatzeko.

Gure artean etorkinen arazoa aski korapilatsua da eta EAJren fundatzailearen hasierako joera arrazista tamalgarri haiek gogoan izanda, sentiberatasun handia egon da, eta orain ere badago, problema hori behar den lasaitasun eta orekaz tratatu ahal izateko. Hori dela eta, politikari abertzaleen jokabidea, oro har, bitarikoa izan da: a) ezker-raren aldetik haiek bertokotzeko errazpide guztiak eskaintzea —«Euskal Herrian lan egiten duen guztia euskal herritarra da»—, Europa zabalean atzerrikoei bertoko naziotasuna eskuratzeko beste inon onartuko ez litzatekeen eskuzabaltasunarekin (adibidez, Espainia-Frantzietan aspaldidanik lanean ari direnei, hizkuntza ofiziala ongi jakin aurren ere, ez zaie «espainiar-frantsestasuna» besterik gabe ematen, azken urteotan atzeritartasun-legeek behin eta berriro erakusten digutenez), edota b) gure eskuinak praktikatu, arazotik ihes egin, bera garbi planteatu gabe, denborari denbora emanez, nolabaiteko *laissez faire, laissez passer* hura gogoan, jatorrizko etorkin zaharren bigarren eta hirugarren belaunaldiak berez bertokotuko zirelako esperantza isilaz. Kasu batean zein bestean, ez zaie inoiz barkamen argirik eskatu iragan denboretan haiekin izandako jokabide desegokiagatik, ez eta behialako arrazismo horren kritikarik egin ere, guk geure bularra jotzeko darabilgun harria etsaiak gure kontra ezingo duela jaurtiki ahortziz. (Eta inork uste balu arazo hori jada modatik pasa dela, on luke gogoratzea ez zaigula falta trapu zikin horiek aldizka, eta behin eta berriro, aurpegiratzen saiatzen zaigunik, Adolfo Cereagaren hitzaurre mamitsuarekin jadanik bigarren edizioan doan *Páginas de Sabino Arana* liburuan, adibidez, behiala Manuel de Eguileor abertzale «sutsu» hark atera zigun *De su alma y de su pluma* deitoragarri haren isla. Egia esan, arazoaren mamira joanez gero, seguraski Arana ez litzaiguke arrazistago agertuko garai hartako gainerako espainol eta europar politikariak baino, baina testuinguru horretan juzgatu behar izanez gero ere, ene ustez komenigarria litzateke hori lehenbailehen geuk egin eta geure historiaren puntu ilun hori behin betiko argitzea, Sabino Aranaren gainean zenbait

abertzaleren artean oraindik dagoen hagiografia nahia eta ezin ukituzko tabu absurdo hori erabat baztertuz).

Ho rrexegatik, arazoak bazuen bere munta. Izan ere, Estatu propioa duten nazioetara doazen etorkinek, bertan gelditzeko asmoa dutenean behintzat, hartara moldatzeko eta integratzeko joera garbia erakusten dute eta hizkuntza, ohiturak etab. berenganatzen ahalegintzen dira eskuarki. Hori normala izaten da, adibidez, Estatu Batuetara, Erresuma Batura, Frantzia, Espainia edo Alemaniara joaten direnekin; baina estatu propiorik ez duten nazioetara doazen etorkinek, eta areago metropolitik helduak direnean, maiz bizileku berrietan beren jatorrizko hizkuntzak eta ohiturak mantentzen dituzte, eta sarritan estatuak berak erabiltzen dituzte bertako jendeen homogeneousotasun nazionala desgiteko (Frantziak Aljerian eta Kaledonia Berrian, Erusiak estatu baltikoetan, Txinak Tibetean...). Toki horietako hizkuntzak eta kulturak babesik gabe egon direnean, gainera, aniztetan etorkinen kolono-funtzioa sendoagoa izaten da, guztiok dakizkigun ondorioekin.

Euskal Herrira erdaldun etorkinak heltzean gure herriak ez zeuzkan ofizial bere hizkuntza eta kultura, ez eta heldu berriei horiek irakasteko baliabide administratiborik ere. Beraz, integrazioa, ohiko zentzuan bederen, ez zen gertatu. Horren isla, neurri handiz, orain arte Euskal Herrian PSOE eta PPren feudo izandako gunetan argi ikus dezakegu (Ibaizabalen ezker aldean, Gasteizen, Ermuan, Irunen...), hots, autoktonoak urri ziren eskualdeetan. Hortaz, maiatzaren 13ko hauteskundeetan «hain segur» ez genituen herritar horiek ustekabeko sorpresa eman ziezaguketan.

Bai eta eman ere, baina gehienok espero ez genuen moduan. ETaren politika eroaz eta Herri Batasuneko buruzagi politikoen jarraikeria itsuaz asperturik, EAJ-EA koalizioari beren botoa ematea erabaki zuten abertzale ezker-tiar ugarien pisua inola ere gutxietsi gabe, ene irudiko, hauteskundeak abertzaletasunaren alde desbideratu zutenak, neurri handiz, etorkinak izan ziren, azken 20 urteotako autonomialdian haien integrazio-prozesua askok us-te eta gura duten baino aurrerago joan dela erakutsiz.

Eta integrazio-faktore inportanteenetako bat, hain zuzen, euskararen irakaskuntza izan dela uste dut. Ez, noski, bakarra, hemengo lan-baldintzak, bizimodu, osasun eta gizarte zerbitzuen kalitate onak ere berea eragin baitute, urdian beren jatorrizko autonomietara joaten direnean argi ikusi ohi dutenez. Baina edonola ere, Bizkaialdean behintzat, garbi nabari da zer-nolako harrotasunaz presentatzen dituzten etorkinek beren seme-alabak edo ilobak «euskaraz ondo dakitela» azalduz, berek euskara ikasteko izan ez zuten aukera, beren ondorengoengan behintzat konplitu dela ikusiz.

Bigarren edo hirugarren belaunaldiko integrazio honek lehen ustekabea eman digu. Euskaldunontzat pozgarria, baina erdaltzaleentzat kezagarria erabat. Izan ere, prozesu berria hasi besterik ez dela egin esan daiteke, eta oraingo sorpresa hau, seguraski, ez da azkena izango. Bartzuek pentsatu beharko lukete beren orain arteko «etorkin-kolonoen» boto poltsak honezkero urratu handia dela eta hemendik aurrera hortik gero eta boto gehiago galduko dituztela, etengabeko jarioan, bertoko alderdien mesederako. Geure aldetik, bihotz-bihotzez eskertu beharko diegu gure herriaren alde erakutsi duten borondate on eta zintzotasuna, haiekiko inoiz izan dugun zabarkeria eta mesprezioagatik *mea culpa* aitortu eta adiskidetasun eta elkartze-bidean sakondu, guztion arteko lotura soziala sendoagotzeko.

Euskalkiak: galbidearen lilura

Euskal Herrian publikatzen diren liburu guztien %95 inguru euskara batuan argitaratzen omen dira. Gure hizkuntzaz ematen den irakaskuntza-testuak, azken hamar urteotan, praktikan %100ean hizkuntza estandarrean eskaintzen dira, eredu horretan gure gazte guzti-guztiak alfabetatuak izanez. Euskaltegietan ari diren ia pertsona nagusi guzti-guztiek euskara batua ikasten dihardute. Gure irrati-telebista nagusiek hizkuntza eredu literarioa bultzatzen dute. Euskal Erkidegoko eta Nafarroako administra-

zioek beren errotulazio eta seinalizazioa, oro har, hizkuntza arautuan eskaintzen digute. Eta euskaraz irakurtzeko ohitura duten euskaldunen %100ek forma estandarra aparteko zailtasunik gabe ulertzen dute. Inork ezin gezurta ditzakeen egiak nonbait.

Ez da gezurra, ordea, jardunean dabilen euskara batu horrek badituela zenbait hutsune, eta erregistrobatzuetako hizketa berezia ez dela behar bezala landu (afektibitatea, lagunartea, jolasa, kirola, haurrekiko harremanak...). Bestalde, erdialdeko euskaldunek, gipuzkoarrek batez ere, hedabide idatzi eta ahozko gehienak berenganatu dituztenez, egia ere bada bazter-euskalkietako lexiko eta esaldi aberastasunak ez dituztela beti behar bezala ezagutzen, zaintzen eta erabiltzen, eta askoren begi-belarrietarako euskara batu horrek ohiko gipuzkeraren antz nabariegia duela. Konpondu beharreko akatsak, zalantzarik ez, eta zinez esan behar da hor beste eskualdeetako herriko hizketek, berba bereziek, sinonimoek eta esamolde jatorrek bizitasun berria eskain diezaioketela literatur eredu batuari, bera osatzeko.

Baina azken bolada honetan, Alexander Fleming-ek penizilina aurkitu zuenetik antibiotikoak aspaldian hor direla aiantzi duten —edo agian ikasi nahi ez duten— batzuek azken farmakopea berritatzat sendabelarrak harturik, hor ari dira, jo eta ke, euskalkiak berpiztu guran, bizkaiera bereziki, berau dialekto bat barik, hizkuntza oso, beregain eta aparta balitz bezala. Jokabide hori berez lauzpabost txotxoloren keria litzateke, eragin praktikorik gabea, baldin eta beren inguruan bozgorailu sistema bikaina eratu ez balute, non eta *Euskaldunon Egunkaria*-n. Ondorioz, euskara batuak frantses eta espainol hizkuntzekin zerman sokatira desorekatua berez aski latza ez balitz bezala, orain, etxe barruan, bere barruko euskalkien kontra ere borrokatu beharra dauka.

Zeren kontua ez da, batzuek, J.L. Goikoetxeak edo A. A rejitak, adibidez, zuhurtasun handiz proposatzen dutenez, Euskara batua goi mailako zeregin idatzietarako utzirik ere, Bizkaiko gune euskaldunetako haurrei, batuaz batera, edo baturako bidean, bertako euskalkia ere irakastea, mintzatzeko mailan batez ere, baizik eta euskara batuaren

ordez, bizkaiera landu eta zeregin literario, administratibo eta zientifikoetarako ere prestatzea, hizkuntza batuari eremu horiek ere kentzeko, Jon Agirrek, edo are kezagarriago dena, Bizkaiko Batzar Nagusietako Lehendakaria den Aitor Esteban jaunak, esaterako, inolako estalkirik gabe publikoki aldarrikatzen digutenez.

Horrela uler daiteke, adibidez, Bizkaiko museoetan, bai eta Enkartazioetan ere, idazki guztiak bizkaieraz ipintzea; Zornotzako jendea alfabetatzeko eta herriko berriak emateko omen den aldikaria *Arkalaz* izen aberranteaz baitaiatzea, bizkaitar gehienek horrek zer esan nahi duen jakin ez arren, guk hori normalean «alkarregaz» esaten dugulako; bizkaieran euskara batuak ere onartzen duen forma bat dagoenean (*ditu* eta *dauz*, *zituen* eta *ebazan*, *kantzzen* eta *kantetan*), sistematikoki aldenduena eta dialektalena erabiltzea; Balmasedan, Barakaldon edo Bilbon dauden euskaldun gehienak *de facto* euskara ikasitakoak direnean, bertoko berriak *Egunkaria*-n dialektoz eskaintzea, horiek euskara ikasi edo hobetzeko egindako ahalegin guztia kontuan izan gabe; eta guztia ez batua ez bizkaiera behin ere irakurriko ez duten bizkaitar analfabeto hipotetikoen mesederako!

Bizkaieraren aldeko gurutzada sutsu honetan, gainera, munduko inongo hizkuntzatan onartuko ez liratekeen gehiegikeriak egiten ari dira: bizkaitarrok euskara batuan esandako gauzak «bizkaierara» itzultzea, jatorrizko «topatzen ibiltzen naiz», ez dakigu zein irakurlek hobeto uler dezan, «topetan ibiltzen naz» bilakaraziz, euskaltzain honi azken orduko kazetari umegorri ausart batek inoiz egin dionez.

Tamala da, gainera, ergelkeria honek bere zutabe nagusia non eta *Euskaldunon Egunkaria*-n izatea, horrexek eskaintzen baitio bere eguneroko gehigarrian, inolako galbaherik gabe, zabalbide gorena Mitxelenak salatzen zuen hiperbizkaiera horri.

Aspaldion euskarak aurrera egin badu, neurri handiz, euskara batuagatik izan da, eta hori ongisko dakite gure hizkuntzaren etsaiek. Hor dira, adibide garbiz, Jaime Ignacio del Burgoren hitzak, «A los nacionalistas no les intere-

san los monumentos lingüísticos del pasado [= las variedades dialectales originarias] hechos para disfrute de filólogos de lenguas muertas, sino la implantación de un modelo lingüístico único que pueda servir como idioma nacional y alternativa real al castellano (...) el euskera seguía siendo un idioma rural y primitivo, utilizable únicamente en las relaciones humanas y familiares más elementales (...) por el hecho de su incapacidad intrínseca para ser considerado como lengua de cultura, al menos hasta que llegó el batúa» (*El ocaso de los falsarios*, 84-87 orr.), beldurra zeri dion garbi ikusteko. Badaezpada ere, bera ez da espainol dialektoen alde ari. Horren kariaz, euskalki benegarriak, berez edo diru-truke, aupatu guran dabiltzanek jokoa nori egiten dioten hobeki pentsatu beharko lukete.

Bestalde, euskara batuari erantsi nahi zaion «artificial» kutsu horrek, bidezkoa ez izateaz gainera —bai baitirudi euskalkiz mintzo diren analfabeto guztiak hiztun eredugarriak direla—, aspaldiko salatzaile nagusiaren hitzez, «Marteko euskara» delako etiketak, mesede baino kalte handiagoa egiten du, Jose Ignacio Perez Iglesiasek, EHUko euskara errektoreorde-ohiak zuhurki salatu duenez, horrek, azken buruan, euskaldun berriak erdaraz egitera gonbidatzen dituelako, hainbeste nekez ikasi duten euskara baztertuz, eta, bide batez euskara ikasteko inolako ahaleginik egin nahi ez dutenen zabarkeria eta alfertasuna xuritzen duelako. Hori al da ba nahi duguna?

Ordua da ura bere bidera itzultzeko eta inon arrakastarik izan ez duten esperimendu dialektal banatzaile eta galgarri guztiokin behin betiko amai dezagun. Zeren azken buruan, Mitxelenak argi eta garbi esan zuenez, euskara batuarekin euskara salbatuko dugula ezin ziurta deza-kegun arren, euskalki-egoeran segituz gero, ordea, gauza segurua da euskara hilko zaigula.

Haize federalistak omen datoz

Adiskide on batek behin esaten zidan Euskal Herrian badugula, Extremadurarekin batera, madarikazio gisako

zerbait: asma litezkeen buruzagi sozialistarik kaxkarrenak bertan izatea. Izan ere, Pasqual Maragall sozialista katalana hor ari da aspaldian estatuaren nazioaniztasuna argi eta garbi aldarrikatzen eta eredu federalaren alde egiten. Egunokaz gauza bera entzun diogu Emilio Pérez Touriño sozialista galegoari ere, eta BNGko nazionalistekin elkarlanean aritzeko prest egoteaz gainera, ongi iruditzen zaio, egin berri dituen adierazpenen arabera, konstituzioa aldatzea ere, estatu federala lortzeko.

Gurean, ordea, Nicolas Redondo Terreros, Rosa Diez, Adolfo Ares edo Javier Rojo, orain arte ezertan nabarmendu badira, bere antieuskalduntasun amorratuagatik izan dira. Praktikan PPren politika espainol kolonialista bera erabili dute Euskal Herrian, baina azken hauteskundeen emaitzek inflexio-puntua markatu dute, eta, beraz, badi-rudi susmatzen hasi direla jokabide horrek ez diela hemendik aurrera gehiago etekin onik ekarriko. Programa, eskaintza eta aurpegi politikoa aldatzeko ordua heldu zaie beraz, eta testuinguru horretan ulertu behar da atzora arte ostrazismoan erdi gorderik egondako kideak eta ideiak, izozkailutik atera eta orain plazaratzeko gertu egotea.

Sarrera gisa, era honetako gogoetak entzuten hasi dira: ez da pentsatu behar PSEko guztiak Rosa Diezek bezala pentsatzen eta hitz egiten dutenik. Ba omen da bestelakorik ere. Hortxe dituzue, adibidez, Odon Elorza, Ramon Etxezarreta, Mario Onaindia, Jesus Eiguren, Ramon Jaurigi... eta horiek euskaltzaleak dira, beti izan dira federalismoaren aldekoak, eta alderdian aldaketa sakonak egin nahi lituzkete. Bada hortik zer espero.

Ni neu, ordea, egia esan, aipaturiko horiez gehienez ez naiz batere fidatzen, eta hobe oker banengo. Hain euskaltzaleak izan badira, ez dakit zertan ibili diren orain arte vasquista horiek noizik behin «bai baina» aspergarri eta hutsalak esateko ez bada. Ez ditugu sekula ikusi euskararen edo euskal kulturaren aldeko ekitaldi, jai edo bilertan, ez eta gure hizkuntzaren aurka, Nafarroan edo Franzian adibidez, egiten diren erasoengatik inolako protestarik egiten. Beren kideek Gasteizko Parlamentuan elebitasunari era guztietako oztopoak ipintzen jardun dutenean,

bestalde, ez dute sekula santan ahoa ireki desadostasuna adierazteko.

Hortxe zegoen Egigurenen txosten sonatua, berez aski txepela, baina Redondok horren puntu «istilutsuak» kentzea lortu duenetik, eztabaidarako gaiak ere saihestu dira. Beraz, ez dago ezer aztertu eta aldatu beharrik, norbere zilborra ederresteko ez bada. Ostrukaren joko horregatik, ez dut askorik espero PSEko sozialisten neguko biltzarretik, alde zurretik, nabigatzaileentzako abisu argi gisa Estatutu eta Konstituzioaren esparrutik ez direla irten-go lau haizeetara aldarrikatu baitute, Dantek infernuaren atean ezarri zuen *lasciate ogni speranza* haren antzera. Begien bistan denez, eta salbuespenak salbuespen, Euskal Herriko PSOEn ez da euskaltzalerik, ez euskal sentiberatasunik ere, eta alderdi batean aldaketak gertatzeko, gutxieneko masa kritikoa behar da, eta sozialistek horixe dute falta. Ene ustez, etortzekotan, aldaketa kanpotik helduko zaie, katalan-galegoen eraginez, edota Madrilgo bere kideen komenientzien akuilupean, baina orduan ere gaizki eta berandu, berek ez duten komentzimendua ezingo baitigute besteoi sinetsarazi.

Izan ere, zer-nolako federalismoaz mintzatuko zaizkigu nongura autodeterminatzeko eskubidearen aurka eta Euskal Autonomia Erkidegoak —aspaldion Euskal Herriaz mintzatzea bekatua omen, Francoren garaian Euzkadiz egitea bezala— ezin duela eskumen handiagorik izan hortik aho beroz eta erdi mehatxuka esaten diguten horiek? PSE-EEK horrelako buruzagiak errotik aldatu eta beren afiliatuen baitan bestelako mezuak ereiten ez dituen artean, jai dugu.

Aldaketak, gainera, guk nahi baino astiroago hel litezke. PPK Spainian gehiengo absolutua mantentzen duen bitartean, begien bistan da egoera horretan PSOEk espainol nazionalismo handiaren karta jokatzeko segituko duela, ez baitu, gainera, sentitzen ez duena antzezteko gogo ez p remia handirik. Hitz gutxitan, lehengo lepotik burua. ¶